

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เทวดาหรือเทพถือว่่าเป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ซึ่งมีบทบาทต่าง ๆ มากมาย เห็นได้ชัดจากภายหลังที่พระพุทธเจ้าแสดงปฐมเทศนาจบลงบรรดาเทพต่างชื่นชมยินดีพากันกล่าวแซ่ซ้องสาธุการสรรเสริญดังกระหึ่มกึกก้องไปทั่วโลกธาตุความว่่า

เทพในสวรรค์แซ่ซ้องสรรเสริญกระจายข่าวว่่า นั้นพระธรรมจักรอันยอดเยี่ยมพระผู้มีพระภาคทรงประกาศแล้ว ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตกรุงพาราณสี อันสมณะ พราหมณ์ เทพ มาร พรหม หรือใคร ๆ ในโลกให้หมั่นกลับไม่ได้ เพียงครู่เดียวเท่านั้น เสียงป่าวประกาศได้กระจายขึ้นไปถึงพรหมโลกด้วยประการฉะนี้ ทั้งหมื่นโลกธาตุนี้ก็สั่นสะเทือนเลื่อนลั่น ทั้งแสงสว่างอันเจิดจ้าหาประมาณมิได้ก็ปรากฏในโลก ล่วงเลยอานุภาพของเทพทั้งหลาย^๑

ความข้างต้นนี้เป็นการยืนยันว่่าเทวดามีจริงและมีบทบาทในพระพุทธศาสนาอย่างยิ่งก็ยังมีอีกมากมายของเทวดาที่สถิตอยู่ในธรรมชาติเกือบทุกชนิด กล่าวคือ เทวดาสถิตในน้ำเรียกว่าพระแม่คงคาเทวดาสถิตในฝนเรียกว่าพระวรุณเทพ เทวดาสถิตในลมเรียกว่าวายุเทพ เทวดาสถิตในดวงจันทร์เรียกว่าจันทรเทพ เทวดาสถิตในดวงอาทิตย์เรียกว่าพระสุริยเทพ เทวดาสถิตที่ต้นไม้เรียกว่ารุกขเทพ เทวดาสถิตในภูเขาเรียกว่าสิขรเทพ เทวดาสถิตในเรือนเรียกว่าฆรเทพ (เทวดาประจำบ้านเรือน) เทวดาสถิตประจำแผ่นดินเรียกว่าภูมิเทพ ซึ่งบรรดาเทวดาต่าง ๆ เหล่านี้ได้แสดงจริยธรรมแก่ธรรมชาติตามบทบาทของตนจนเกิดคุณค่าทางจริยธรรม มีผลเป็นอิทธิพลให้มนุษย์เห็นชอบกับจริยธรรมของเทวดาเหล่านี้ ทำให้มนุษย์แสดงเห็นคุณค่าของเทวดา เห็นบุญคุณของเทวดา และแสดงความกตัญญูต่อเทวดาในลักษณะต่าง ๆ มากมายตามที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทย

ในเบื้องต้นนี้ สามารถตอบโจทย์ได้ว่า เทวดามีที่มาอย่างไร ถ้าว่่าตามกำเนิดของเทพแล้วจะเห็นได้จากคัมภีร์ขุททกนิกาย จุฬนันทะ ที่จำแนกเทวดาหรือเทพเป็น ๓ จำพวก คือ ๑. สมมติเทพ ๒. อุบัติเทพ ๓. วิสุทธิเทพ^๒ สมมติเทพ คือเทพโดยการสมมติ ได้แก่ พระราชา พระราชกุมาร พระราชเทวี สมมติเทพนี้ว่่าโดยคุณธรรม จริยธรรมแล้วก็คือผู้ปฏิบัติดีทั้งเทพและมนุษย์ยกท่านไว้ในฐานะเทพเพราะท่านปฏิบัติในราชธรรม ๑๐ ประการ อุบัติเทพ คือเทพโดยกำเนิด ได้แก่เทพชั้นจาตุมหาราช เทพชั้นดาวดึงส์ เทพชั้นยามา เทพชั้นดุสิต เทพชั้นนิมมานรดี และเทพชั้นปรนิมมิตวสวัตดี เทพผู้นับเนื่องในหมู่พรหม และเทพชั้นสูงกว่านั้น เป็นต้น และวิสุทธิเทพ คือเทพ

^๑ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๐๘๑/๕๙๖.

^๒ ขุ.จ. (ไทย) ๓๐/๑๑๙/๓๘๗.

โดยความบริสุทธิ์จากการปฏิบัติในธรรม ผู้บรรลุมรรคผลสมบูรณ์ ได้แก่ พระตถาคต พระอรหันต ชีนาสพ พระปัจเจกพุทธเจ้า

เมื่อกำหนดที่มาของเทวดาได้แล้ว ปัญหาว่า เทวดาที่สถิตในธรรมชาตินั้นเป็นเทวดา จำพวกไหน ตอบได้ว่า เป็นเทวดาจำพวกอุบัติเทพ คือเทวดาในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช ซึ่งสถิตอยู่ตามธรรมชาติ มีน้ำ ลม ไฟ แผ่นดิน อากาศ ต้นไม้ ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ ซึ่งการสถิตของเทวดาหรือ เทพนั้นมีใช้สถิตอยู่เปล่า ๆ แต่จะมีจริยธรรมสำหรับธรรมชาตินั้น ๆ ด้วย ในส่วนสมมติเทพนั้น ท่านสถิตในธรรมชาติไม่ได้ แต่มีส่วนสร้างธรรมชาติแก่มนุษย์ มีการผลิตฝนเทียม ทำการชลประทาน ปลุกพืชบำรุงดิน เรียกว่าทำราชสังคหวัตถุทั้ง ๔ ครบถ้วน ดังพระเจ้าแผ่นดินในแผ่นดินสยามทุก ๆ พระองค์ ส่วนวิสุทธิเทพนั้น สถิตอยู่ตามธรรมชาติไม่ได้เช่นเดียวกับสมมติเทพ แต่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างจริยธรรมให้แก่มนุษย์ ให้พระภิกษุสงฆ์เป็นมิตรกับธรรมชาติ เห็นความสำคัญกับธรรมชาติ รักษาธรรมชาติด้วยการบัญญัติวินัยสงฆ์แก่พระสงฆ์เกี่ยวกับดิน น้ำ ฝน ข้าวกล้า พืชต่าง ๆ ด้วย

ถ้าถามว่าเทวดามีลักษณะอย่างไร ถ้าว่าตามความหมายของเทวดาหรือเทพทั้ง ๓ แล้ว ย่อมรู้ลักษณะของเทวดาว่ามีลักษณะอย่างไร จากนั้น เพื่อประโยชน์แก่การจัดกลุ่มศึกษา จึงทำให้จัดชนิดของเทวดาหรือกลุ่มของเทวดาที่เราคุ้นในปัจจุบัน ซึ่งจะเห็นความสำคัญของเทวดามากขึ้น ได้แก่ (๑) เทวดาชุมนุม(๒)เทวดาสารุการ(๓)เทวดาบนบานและบวงสรวง

กลุ่มเทวดาหรือเทพ ๓ กลุ่มนี้ มีคำอธิบายให้เห็นความสำคัญของเทวดาแต่ละประเภทได้ โดยย่อว่า เทวดากลุ่มชุมนุม คือ เทวดาที่ถูกอุทเทยเชิญมาร่วมฟังเทศน์ มาร่วมพิธีทางศาสนา เช่น การเจริญพุทธมนต์ของพระสงฆ์ในงานมงคล เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน งานฉลองยศตำแหน่งต่าง ๆ เมื่อทนายกรับศีลเสร็จแล้ว ก็จะอาราธนาพระปริตรให้พระสงฆ์เจริญพุทธมนต์จากนั้น พระสงฆ์รูปหนึ่งก็จะอุทเทยเชิญเทวดา เรียกว่าชุมนุมเทวดา เริ่มต้นด้วยคำว่า ณะเมตตัง สะเมตตา....อัมมัสสะวะนะกาโละยัมมะทันตา ฯ

ความข้างต้นนี้ ถ้าถามว่า เทวดามีจริงหรือไม่ ต้องบอกว่ามีจริง ก็เพราะตามการอ้างพระไตรปิฎกข้างต้นนั้น เป็นคำกล่าวในคัมภีร์พระไตรปิฎก และเป็นคำกล่าวที่สัมพันธ์กับพระพุทธเจ้า ถามว่า เทวดามีรูปร่างลักษณะอย่างไร ตอบได้ว่า มีรูปร่างสวยงาม มีเครื่องอสังการ สวมขฎา ต่างจากเทวดาของโลกตะวันตกที่ติดปีกบินได้

ความข้างต้นดังกล่าว เป็นการยืนยันถึงการมีอยู่ของเทวดาและบทบาทของเทวดาในพระพุทธศาสนาที่ชื่นชมยินดีกับความสำเร็จในการเทศนาธรรมของพระพุทธเจ้า และบทบาทอื่น ๆ จากนั้นก็มีอีกมากมาย ทั้งแก่บุคคลผู้ประพตติ ปฏิบัติชอบ และต่อธรรมชาติอีกด้วย ซึ่งเห็นได้ชัดเจนจากการที่มีเทวดาธรรมชาติในชื่อต่าง ๆ กล่าวคือ เทวดาสถิตประจำน้ำ เรียกว่า พระแม่คงคา เทวดาสถิตประจำฝน เรียกว่า พระวรุณเทพ เทวดาสถิตประจำลม เรียกว่า วายุเทพ เทวดาสถิตประจำดวงจันทร์เรียกว่าจันทร์เทพ เทวดาสถิตประจำดวงอาทิตย์ เรียกว่า พระสุริยเทพ เทวดาสถิตประจำต้นไม้ เรียกว่ารุกขเทวดาเทวดาสถิตประจำภูเขา เรียกว่า สีขรเทพ เทวดาสถิตประจำเรือน เรียกว่า ฆรเทพ (เทวดาประจำบ้านเรือน) เทวดาสถิตประจำแผ่นดิน เรียกว่าภูมิเทพ ซึ่งเทวดาเหล่านี้จัดอยู่ในกลุ่มของเทวดาที่อยู่ในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชนั่นเอง

ในคัมภีร์พระไตรปิฎกกล่าวถึงโลกของเทวดาว่า เทวโลก คือโลกของหมู่เทวดาในสวรรค์ เป็นภพที่มีอารมณ์เลิศ โลกที่มีแต่ความสุข แต่ยังเกี่ยวข้องกับกามอยู่ ได้แก่เทวดาที่สถิตอยู่ในภพ ภูมิชนิดกามาวจรภูมิ ๖ ชั้น คือ

๑. สวรรค์ชั้นจาตุมหาราช(จตุโลกบาล)
๒. สวรรค์ชั้นดาวดึงส์
๓. สวรรค์ชั้นยามา
๔. สวรรค์ชั้นดุสิต
๕. สวรรค์ชั้นนิมมานรดี
๖. สวรรค์ชั้นปรนิมิตวสวัตตี ^๓

เทวดาหรือเทพชั้นจาตุมหาราช มีทั้งที่อยู่ระดับพื้นดิน ที่เรียกว่าภุมมัญญเทพ เช่น รุกขเทพ ที่อยู่ในอากาศ ซึ่งเรียกว่า อากาศเทพ และสวรรค์ ๖ ชั้นข้างต้นนี้ แต่ละชั้นมีคุณลักษณะอย่างไร คุณลักษณะสวรรค์แต่ละชั้น ทำให้เราเข้าใจตามความหมายของชื่อชั้นสวรรค์ เพราะการตั้งชื่อสวรรค์แต่ละชั้น แสดงให้เห็นว่าตั้งชื่อตามคุณลักษณะที่เป็นที่มีในตัวเองอยู่แล้ว นอกจากนี้ ทำให้เราเข้าใจว่า เทพชั้นนั้น มิใช่จะสถิตอยู่แต่ตามธรรมชาติหรือมีบทบาทต่อพระพุทธศาสนาเท่านั้น หากแต่ยังสถิตอยู่ในโลกของเทพทั้งโลกด้วย จึงเรียกว่าเทวโลก

คัมภีร์ขุททกนิกาย มหานิทเทส ได้แสดงรายละเอียดของ‘เทวโลก’^๔ ซึ่งแสดงบทบาทในอำนาจปกครองในสวรรค์ว่า เทวโลก คือโลกของหมู่เทพในสวรรค์ชั้นกามาวจรทั้ง ๖ เป็นภพที่มีอารมณ์เลิศ โลกที่มีแต่ความสุข แต่ยังเกี่ยวข้องกับกามอยู่ ได้แก่ ๑. จาตุมหาราชิกา สวรรค์ที่ท้าวมหาราชทั้ง ๔ ปกครองอยู่ กล่าวคือ ท้าวอรรธธรรมา ครองทิศ ตะวันออกท้าววิรูปหก จอมกุ่มภณห์ ครองทิศใต้ ท้าววิรูปักษ์ จอมนาค ครองทิศ ตะวันตกท้าวกุเวรหรือเวสสวัณ จอมยักษ์ ครองทิศเหนือ ๒. ดาวดึงส์ แดนที่อยู่ แห่งเทพ ๓๓ องค์ มีท้าวสักกะเป็นจอมเทพ ๓. ยามา แดนที่อยู่แห่งเทพผู้ปราศจากทุกข์ มีท้าวสุยามาเป็นจอมเทพ ๔. ดุสิตแดนที่อยู่แห่งเทพผู้เฝ้าด้วยสิริสมบัติของตน มีท้าวสันดุสิตเป็นจอมเทพ ๕. นิมมานรดี แดนแห่งเทพผู้มีความยินดีในการนรมิต มีท้าวสุนิมมิตเป็นจอมเทพ ๖. ปรนิมิตวสวัตตี แดน ที่อยู่แห่งเทพผู้ยังอำนาจให้เป็นไปในสมบัติที่ผู้อื่นนรมิตคือเสวยสมบัติที่เทพพวกอื่นนรมิตให้มีท้าววสวัตตีเป็นจอมเทพ

เมื่อมองถึงความเป็นมาและความสำคัญของเทวดาดังกล่าวมานี้ ผู้วิจัยเห็นว่า เรื่องเทวดาหรือเทพนี้มีคุณค่าที่เกิดจากการปฏิบัติในธรรมอย่างไร จะทำให้ผู้ศึกษาได้ความรู้ใหม่เกิดขึ้น ซึ่งเป็นเรื่องที่จำเป็น ดังนั้น ในฐานะเป็นชาวพุทธที่ศึกษาเรียนรู้พระพุทธศาสนา ย่อมต้องเรียนรู้บริบทของพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ ชาดก เทวดานิยายต่าง ๆ เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่ตนนับถือด้วย ในการศึกษาเรียนรู้เรื่องเทวดานี้ ในระยะยาวแล้ว สมควรสร้างเป็นองค์ความรู้ที่เป็นระบบเพื่อเรียนรู้คุณค่า

บทบาท คุณธรรม จริยธรรมของเทวดา ต่อไป พระครูสิริรัตนานุวัตร,รศ.ดร.ได้กล่าวในงานวิจัยของท่านเรื่อง คุณค่าทางจริยธรรมของเทพที่มีผลต่อการพัฒนาชีวิตในสังคมไทย ซึ่งเป็นงานวิจัยที่ดีเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมและเป็นงานที่ผู้วิจัยสนใจและชื่นชอบ

^๓ วิ.ม.หา. (ไทย) ๑/๓๖/๒๕.

^๔ ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๗/๓๖.

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจทำวิจัยเรื่อง ศึกษาเทวดาในพระพุทธศาสนา ว่าความมีอยู่ของเทวดาในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไรและบทบาทของเทวดาที่มีต่อธรรมชาติและวิถีชีวิตเป็นอย่างไรและการประยุกต์หลักธรรมของเทวดาต่อธรรมชาติและวิถีชีวิตเป็นอย่างไร

๑.๒ วัตถุประสงค์ในการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาความมีอยู่ของเทวดาในพระพุทธศาสนา
- ๑.๒.๒ เพื่อหลักจริยธรรมของเทวดาในพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทย
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลความเชื่อเรื่องเทวดาที่มีต่อสังคมไทย

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๓.๑ ขอบเขตเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ

๑) ศึกษาความมีอยู่ของเทวดาในพระพุทธศาสนาโดยศึกษาตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาหลักฐานข้อมูลชั้นปฐมภูมิคือพระไตรปิฎกข้อมูลชั้นทุติยภูมิคืออรรถกถาฎีกาอนุฎีกาแนวอธิบายขยายความของนักวิชาการหนังสือตำราเอกสารและงานเขียนต่างๆที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้

๒) ศึกษาความมีอยู่ของเทวดาในพระพุทธศาสนาแยกตามภพภูมิ (สวรรค์ ๖ ชั้น)

- แยกตามอายุ- แยกตามการเกิด-ตาย- แยกตามภพ/ภูมิ- แยกตามชีวิต-กำเนิด- แยกตามอาหาร
- แยกตามความสัมพันธ์กับมนุษย์

๓) ศึกษาบทบาทของเทวดาที่มีต่อธรรมชาติและวิถีชีวิตแยกตามบทบาทของเทวดาที่มีต่อธรรมชาติ-ที่มีต่อพิธีกรรม- ที่มีต่อการพัฒนาชีวิต

๔) ศึกษาการประยุกต์หลักธรรมของเทวดาต่อธรรมชาติและวิถีชีวิตแยกตาม - เทวดากับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ - เทวดากับวิถีชีวิตมนุษย์ - การปฏิบัติธรรมของเทวดามีผลต่อการพัฒนาชีวิต

๑.๓.๒ ขอบเขตแหล่งข้อมูล

๑) คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา เอกสาร ตำราและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒) ข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิและกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ

๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

เทวดาหรือเทพ หมายถึง อุบัติเทพ ผู้อยู่ในสวรรค์ ๖ ชั้น ได้แก่

๑. สวรรค์ชั้นจาตุมหาราช(จตุโลกบาล)
๒. สวรรค์ชั้นดาวดึงส์
๓. สวรรค์ชั้นยามา
๔. สวรรค์ชั้นดุสิต
๕. สวรรค์ชั้นนิมมานรดี
๖. สวรรค์ชั้นปรนิมิตวสวัตดี ^๕

^๕ วิ.มหา. (ไทย) ๑/๓๖/๒๕.

อิทธิพลความเชื่อเทวดา หมายถึง ปฏิสัมพันธ์ด้านต่าง ๆ ที่เทวดามีต่อพระพุทธศาสนา และธรรมชาติ มีส่วนให้เกิดบทเทศนาธรรมหรือพระสูตรต่าง ๆ ในพระไตรปิฎก มีส่วนให้เกิดต้นบุญตบิวนิยสงฆ์ของพระพุทธเจ้า รวมถึงคุณความดีที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาชีวิตของมนุษย์

จริยธรรมของเทวดา หมายถึง บุญกิริยาวัตถุ ๓ วัตถุกิริยาวัตถุ ๑๐ สัมปทา ๕ เทวธรรม ๒ และวัตรบท ๗

๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๕.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

พระธรรมปิฎก (ประยุตฺตปิฎก)^๖ กล่าวไว้ในหนังสือ พุทธวิธีการสอน ว่า พระพุทธศาสนาถือเทพในฐานะผู้ปฏิบัติธรรม ผู้ทรงธรรม แต่พระพุทธศาสนาไม่ได้ปฏิเสธการดำรงอยู่ของเทพแต่อย่างใด เพราะพระพุทธศาสนายอมรับว่ามีสิ่งมีชีวิตมากมายในจักรวาลนี้ รวมทั้งสิ่งมีชีวิตที่พิเศษกว่ามนุษย์ เช่น เทพ มาร พรหม ดังพระพุทธดำรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตนั้นได้ทำให้แจ้งซึ่งโลกนี้กับทั้งเทพ มาร พรหม ซึ่งหมู่มสัตว์กับทั้งสมณะพราหมณ์ พร้อมทั้งเทพและมนุษย์ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้ว ประกาศให้ผู้อื่นรู้แจ้งตาม จะเห็นได้ว่าทรงยอมรับว่ามีสิ่งมีชีวิตพิเศษอื่นนอกเหนือจากมนุษย์ แต่ทราบใดที่สิ่งมีชีวิตพิเศษเหล่านั้นยังไม่รู้แจ้งสัจธรรม ตรานั้นก็ยังถือว่ายังต้องอาศัยพระพุทธองค์คอยชี้แนะทางที่ถูกต้องให้ ด้วยเหตุนี้ เทพ มาร และพรหม จึงมาเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าอยู่เนื่อง ๆ และมีใช้เฉพาะเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าพระองค์เดียวเท่านั้น แม้เหล่าสาวกของพระองค์ไม่ว่าจะเป็นภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ก็ปรากฏว่ามีเทพ มาร และพรหมต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องเช่นกัน

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)^๗ กล่าวไว้ในหนังสือปรากฏการณ์จิตตคามรามเทพ ๒๕๕๐ เมื่อเทพมาเยือนเมืองคอนว่าเป็นที่น่าเสียดายว่า ประเทศไทยได้ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา มาช้านาน แต่ความเชื่อและการปฏิบัติต่อเทพของพุทธบริษัทชาวไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคปัจจุบัน มีความคลาดเคลื่อนออกไปจากหลักการเดิมที่พระพุทธเจ้าและเหล่าพระสาวกได้ปฏิบัติมาเป็นอันมาก ดังมีการกราบไหว้บูชาและหวังพึ่งเทพหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์กันอย่างดาษดื่นในสังคมไทย ให้ข้อสังเกตไว้ว่า “กระแสจิตตคามฯ เป็นอาการหนึ่งของโรคที่สังคมไทยเป็นมานาน พระพรหม พระราหู พระพิฆเนศ คนไทยเอาทั้งนั้น ถ้าปล่อยก็คงแรงขึ้นเรื่อย ๆ ถึงจุดหนึ่งก็อาจเป็นสังคมหลักลอย ผู้คนเลื่อนลอย หาอะไรเป็นหลักยึดไม่ได้”

นิธิ เอียวศรีวงศ์^๘ กล่าวไว้ในหนังสือ พระพุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย ว่า “คนจะดับร้อนด้วยการหาหลักธรรมของศาสนา จึงหันเข้าหาลัทธิพิธีต่าง ๆ ซึ่งถึงไม่ดับร้อนด้วยธรรมะก็ช่วยทำให้ทนกับความร้อนได้เก่งขึ้น เช่น เสียเงินซื้อรูปพระสุพรรณกัลยาแค่ ๓๐๐ แต่ก็เชื่อว่าจะถูกหวย ๔๐,๐๐๐ เป็นต้น” การมีความเข้าใจและปฏิบัติถูกต้องต่อเทพจึงมีผลต่อการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาด้วย เช่นที่อินเดียพระพุทธศาสนาเคยเจริญรุ่งเรืองมาก่อน แต่เพราะชาวพุทธไม่

^๖ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธวิธีในการสอน**, (พิมพ์ครั้งที่ ๖), (กรุงเทพมหานคร : บริษัท โอเอ็นจิการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๒๘-๒๙.

^๗ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **ปรากฏการณ์จิตตคามรามเทพ ๒๕๕๐ เมื่อเทพมาเยือนเมืองคอน**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรุงเทพ, ๒๕๕๐), หน้า ๘๖.

^๘ นिति เอียวศรีวงศ์, **พระพุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มูลนิธิโกลดคิมทอง ๒๕๔๓), หน้า ๑๘.

มันคงในหลักการ สุดท้ายพระพุทธเจ้าก็กลายเป็นอวตารปางหนึ่งของพระนารายณ์ ผลที่สุดศาสนาพราหมณ์-ฮินดูก็ทำให้พระพุทธศาสนาหมดความสำคัญไป

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ประยุตฺต)^๙ กล่าวไว้ในหนังสือ คนไทยหลงทางหรืออย่างไร เตือนว่า “ถ้าปฏิบัติผิดต่อเทพคือไล่พระพุทธศาสนาจากแผ่นดินไทย” ในขณะเดียวกันถ้า “ปฏิบัติถูกต้องเทพ พระพุทธศาสนาจะอยู่คู่ชาติไทย”

พระธรรมปิฎก(ป.อ.ประยุตฺต)^{๑๐} กล่าวไว้ในหนังสือ พุทธธรรมอีก ความว่าโดยภาวะพื้นฐานเทพทุกประเภทตลอดถึงพรหมที่สูงสุดล้วนเป็นเพื่อนร่วมทุกข์เกิดแก่เจ็บตายเวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏเช่นเดียวกับมนุษย์ทั้งหลายและส่วนใหญ่ก็เป็นปุถุชนยังมีกิเลสคล้ายกับมนุษย์แม้ว่าจะมีเทพที่เป็นอริยบุคคลบางส่วนมากก็เป็นอริยะมาก่อนตั้งแต่ครั้งยังเป็นมนุษย์แม้ว่าเมื่อเปรียบเทียบกับโดยเฉลี่ยตามลำดับฐานะเทพจะเป็นผู้มีคุณธรรมสูงกว่าแต่ก็อยู่ในระดับใกล้เคียงกันจนพูดรวมๆไปได้ว่าเป็นระดับสกุติด้วยกัน ดังนั้น เมื่อหันกลับไปทบทวนสถานะ บทบาทของเทพ ตลอดจนหน้าที่ที่พระพุทธเจ้าและเหล่าพระอริยสาวกมีต่อมนุษย์จากคัมภีร์พระไตรปิฎกโดยเฉพาะพระสูตรต้นตปิฎกแล้ว ทำให้คิดว่า เป็นแนวทางที่เหมาะสมและจำเป็นที่สุดเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เชื่อถือได้และเป็นแนวทางในการพิจารณาความรู้ความเข้าใจต่อเทพของชาวพุทธไทย

ธนิต อยู่โพธิ์^{๑๑} กล่าวไว้ในหนังสือ มารสวรรค์ชั้นปรนิมิตตวสวัตติแบ่งเป็น ๒ ฝายนี้ตามที่กล่าวข้างต้นนี้ ก็เป็นตามที่อาจารย์ธนิต อยู่โพธิ์ ซึ่งเป็นนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาท่านหนึ่งไม่เห็นด้วย โดยให้เหตุผลว่า

ข้าพเจ้าเห็นว่า เทพราชาผู้ปกครองกามเทวโลกชั้นที่ ๖ นั้นคือมาร ซึ่งมีชื่อย่อว่า วสวัตติมาร หรือมีชื่อเต็มว่า ปรนิมิตตวสวัตติมาร คงไม่เป็นดังกล่าวในอรรถกถามูลปริยายสูตรที่ว่า ในกามเทวโลกชั้นที่ ๖ มีเทพราชาผู้เป็นใหญ่ในเทวชั้นนี้ ส่วนมารเป็นเจ้าอยู่ส่วนหนึ่ง บางที่ท่านพระอรรถกถาจารย์จะหลงชื่อไป คือ บางแห่งกล่าวถึงมารด้วยชื่อย่อคือ วสวัตติ บางแห่งก็กล่าวด้วยชื่อเต็มว่า ปรนิมิตตวสวัตติ เมื่อเป็นเช่นนี้ ถ้าในที่ใดเป็นเรื่องกล่าวในทางดี และบังเอิญในที่นั้นกล่าวถึงด้วยชื่อย่อคือ วสวัตติ พระอรรถกถาจารย์ก็เลยเหมาเอาว่าในชั้นปรนิมิตตวสวัตติ มีเทพราชาชื่อวสวัตติปกครองอยู่ ไม่ใช่มารเป็นใหญ่ แต่ที่ข้าพเจ้าเชื่อว่ามารเป็นใหญ่ในชั้นนี้ก็เพราะชื่อเต็มของมารก็ใช้ชื่อตามสวรรค์ชั้นนี้ ซึ่งเป็นเครื่องหมายแห่งความเป็นใหญ่อยู่ในตัว

๑.๕.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระครูวินัยธรสุเทพ อภิญาโน^{๑๒} ศึกษาเรื่อง “เทพในพระพุทธศาสนาเถรวาท” จากการศึกษาพบว่า เทพกับมนุษย์เกี่ยวข้องกันด้วยหลักธรรมคือกฎแห่งกรรม มนุษย์ภูมิเป็นเกณฑ์หรือ

^๙ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ประยุตฺต), คนไทยหลงทางหรืออย่างไร, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม ๒๕๓๘), หน้า ๒๘.

^{๑๐} พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ประยุตฺต). พุทธธรรม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

^{๑๑} ธนิต อยู่โพธิ์, มาร, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนายประเสริฐ อังคาภิทิพย์ ณ เมรุวัดจักรวรรดิราชาวาส วันที่ ๒๙ เมษายน ๒๕๑๓), หน้า ๕๓.

เป็นแดนแห่งพฤติกรรมที่จะชักนำหมู่สัตว์ไปสู่ภพภูมิต่าง ๆ กัน แม้เทพก็คือผู้ที่เคยสร้างคุณความดีไว้ เมื่อครั้งยังเป็นมนุษย์นั่นเอง ด้วยผลแห่งกรรมดีจึงได้ไปเสวยสุขในสวรรค์ชั้นต่าง ๆ ตามระดับของ คุณธรรมที่ได้บำเพ็ญไว้ ส่วนประเด็นด้านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเทพนั้น พระพุทธศาสนาได้ แสดงแนวทางไว้ว่า มนุษย์ควรมีท่าทีต่อเทพด้วยการมีเมตตา มีไมตรีจิต อยู่ร่วมกันฉันมิตร และให้ ความเคารพนับถือซึ่งกันและกันในฐานะที่เป็นเพื่อนร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตาย และร่วมเวียนว่ายใน สังสารวัฏ เนื่องจากมนุษย์กับเทพต่างก็จะต้องเวียนว่ายตายเกิดเช่นนี้ พระพุทธศาสนาจึงได้เน้น หลักธรรมสำหรับมนุษย์เพื่อให้บรรลุประโยชน์ทั้งหลาย ด้วยความไม่ประมาท ไม่ประพฤตินทางเสื่อม เสีย (อกุศล) และมุ่งบำเพ็ญบุญกุศลอันจะเป็นเหตุให้เกิดในภพภูมิที่ดี (สุคติภูมิ) ส่วนผู้ที่บำเพ็ญบุญ กุศลจนถึงความสิ้นอาสวะกิเลสแล้วย่อมไม่มีการเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป ส่วนผู้ที่ยังไม่ได้บรรลุ ภาวะเช่นนี้ ยังเป็นปุถุชนก็ต้องเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิต่าง ๆ คือ อบายภูมิ มนุษย์ภูมิ และเทวภูมิ ตามอำนาจแห่งผลกรรมที่ตนได้ทำไว้

พระครูสิริรัตนานุวัตรและคณะ^{๑๓} ได้ศึกษาเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าทางจริยธรรมของ ประเพณีสงกรานต์ จากการศึกษ พบว่า ธรรมบาลกุมาร เกิดจากการบนบานจากรุกขเทพประจำต้น ไทร โดยพ่อแม่เป็นเศรษฐีซึ่งแต่งงานกันมานานแต่ไม่มีบุตร วันหนึ่งนักเลงสุราพูดเย้ยหยันเศรษฐีนี้ ว่า เป็นคนรวยเปล่า ๆ แต่ไม่มีบุตร เดี่ยวตายไปจะต้องตกนรก ทำให้เศรษฐีคู่นี้ละอายใจ จึงทำพิธีมี ข้าวตอก ดอกไม้ อาหาร คาวหวาน ไปบนบานกับรุกขเทพที่ต้นไทร ผลปรากฏว่าไม่นานภรรยาเศรษฐี ก็ตั้งครรภ์ ถือกำเนิดมาชื่อนามว่า ธรรมบาลกุมาร โดยกุมารนี้เก่งอาจสามารถเป็นเลิศ รับคำทำ ตอบปัญหา ๓ ราศีกับกบิลพรหมโดยมีศรัทธาเป็นเดิมพันผลปรากฏว่า ธรรมบาลตอบปัญหานี้ได้ ทำให้ กบิลพรหมต้องยอมตัดศรัทธาของตนตามคำสัญญา

พระครูสิริรัตนานุวัตรและคณะ^{๑๔} ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การบนบาน บวงสรวง : แนวคิด หลักการและอิทธิพลต่อสังคมไทย พบว่า การบนบาน บวงสรวงฯ นี้มีแนวโน้มไปในการเบียดสัตว์ ฆ่า สัตว์บูชาตามคติของความเชื่อของอินเดียโบราณเรียกยัญพิธี แต่พระพุทธเจ้าปรับเปลี่ยนแนวคิด ใหม่เรียกว่า พลิกกรรม ๕ เป็นลักษณะการทำหน้าที่ทางสังคมที่ดี สงเคราะห์ซึ่งกันและกันหนึ่งในพลี กรรม ๕ นั่นคือ เทวตาพลี คือทำบุญอุทิศให้เทพ มีกรณีตัวอย่างที่ทำพิธีบนบาน บวงสรวงแล้วได้ผล ถือตำนานประกอบอยู่เทศกาลสงกรานต์ นั่นคือธรรมบาลกุมารที่รับทำตอบปัญหา ๓ ราศีกับกบิล พรหมได้ชัยชนะ ถือกำเนิดจากการบนบานจากรุกขเทพประจำต้นไทรของเศรษฐี ๒ คู่ผัวเมีย จึงเกิด อิทธิพลแก่คนไทยทำพิธีบนบาน บวงสรวงฯ นอกจากขอบุตรแล้วยังขอโชคลาภอื่น ๆ กับพระพุทธ ชินราช และหลวงพ่หรือสิ่งเคารพอื่น ๆ ด้วย

พระครูสิริรัตนานุวัตรและคณะ^{๑๕} “คุณค่าทางจริยธรรมของเทพที่มีผลต่อการพัฒนาชีวิต ในสังคมไทย” เทพหรือเทวดา ถือว่าเป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ซึ่งมีบทบาทต่าง ๆ

^{๑๒} พระครูวินัยธรสุเทพ อภิณฺจโน, การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเทพในพระพุทธศาสนาเถรวาท, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙, หน้า ๑๓๓-๑๓๔.

^{๑๓} พระครูสิริรัตนานุวัตร, ศึกษาวิเคราะห์คุณค่าทางจริยธรรมในประเพณีสงกรานต์, รายงานการวิจัย, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔, หน้า ๒-๓.

^{๑๔} พระครูสิริรัตนานุวัตร, การบนบาน บวงสรวง : แนวคิด หลักการและอิทธิพลต่อสังคมไทย, รายงาน การวิจัย, สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕, หน้า ๑๖๐.

^{๑๕} ส.ม.(ไทย) ๑๙/๑๐๘๑/๕๙๖.

มากมาย เห็นได้ชัดจากภายหลังที่พระพุทธเจ้าแสดงปฐมเทศนาจบลง บรรดาเทพต่างชื่นชมยินดีพากันกล่าวแซ่ซ้องสาธุการสรรเสริญดังกระหึ่มกึกก้องไปทั่วโลกธาตุ ความว่า

...เทพในสวรรค์ แซ่ซ้องสรรเสริญกระจายข่าวว่า นั้นพระธรรมจักรอันยอดเยี่ยม พระผู้มีพระภาคทรงประกาศแล้ว ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตกรุงพาราณสี อันสมณะ พราหมณ์ เทพ มาร พรหม หรือใคร ๆ ในโลกให้หมุนกลับไม่ได้ เพียงครู่เดียวเท่านั้น เสียงป่าวประกาศได้กระจายขึ้นไปถึงพรหมโลกด้วยประการฉะนี้ ทั้งหมื่นโลกธาตุนี้ก็สั่นสะเทือนเลื่อนลั่น ทั้งแสงสว่างอันเจิดจ้าหาประมาณมิได้ก็ปรากฏในโลก ล่วงเลยอาณาภาพของเทพทั้งหลาย...

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดแบบวิจัยไว้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร ซึ่งวิธีดำเนินการวิจัยไว้ ดังนี้

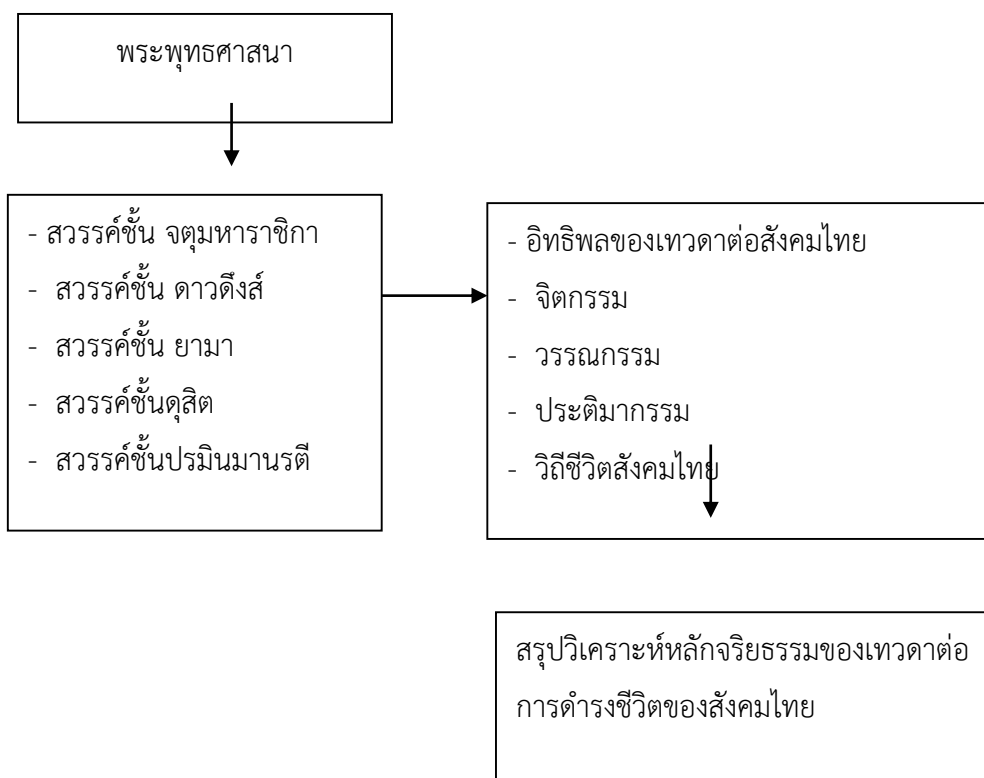
๑) ศึกษาข้อมูลชั้นปฐมภูมิ กล่าวคือ พระไตรปิฎกในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความมีอยู่ของเทวดาในพระพุทธศาสนาและบทบาทของเทวดาที่มีต่อธรรมชาติและวิถีชีวิตและการประยุกต์หลักธรรมของเทวดาต่อธรรมชาติและวิถีชีวิต

๒) ศึกษาข้อมูลชั้นทุติยภูมิ กล่าวคือ วรรณคดีพระไตรปิฎก ตำรา หนังสือ รายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๓) จัดเก็บข้อมูลจากข้อมูลชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิ

๔) การประยุกต์ข้อมูลแบบความเรียงโดยการเรียบเรียงจากข้อมูลและสรุป

๑.๗ กรอบแนวคิดการวิจัย



๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบความมีอยู่ของเทวดาในพระพุทธศาสนา

๑.๘.๒ ทำให้ทราบบทบาทของเทวดาที่มีต่อธรรมชาติและวิถีชีวิต

๑.๘.๓ ทำให้ทราบการประยุกต์หลักธรรมของเทวดาต่อธรรมชาติและวิถีชีวิต